

Un proces de răsunet la început de secol XX: doi înalți ierarhi ajunși în fața justiției*

Liliana Beu¹
lilianabeu@yahoo.com

Keywords: *the beginning of the twentieth century, the Orthodox Church, media scandal, bishops, Atanasie Mironescu, Gherasim Safirim.*

Summary: *In the beginning of the twentieth century the Orthodox Church in our country was the scene of a media scandal since those who were subjected to the trial of the Holy Synod occupied the highest positions in the hierarchy of the Church: the main bishop Atanasie Mironescu and the bishop of Roman Gherasim Safirim.*

In fact, the reason of the conflict was caused by the contradictory attitude of the two on the approval of the law from 1909 on the establishing of the Superior Church Consistory, which was considered to undermine the powers of the Holy Synod at the expense of the new body.

But soon after the outbreak of the conflict this aspect will be passed into shadow, and especially through the media, the public opinion will attend to an unprecedented scandal in which those involved will accuse each other both of violating the religious dogmas by voting for this law and other more serious offenses such as heresy, immorality and plagiarism.

Finally, after more than a year of disputes and complaints, the verdict of the Holy Synod has satisfied none of the parties and the suspicion that the decision was driven by political influence has been increasingly taking place in the public opinion.

În urmă cu exact un secol, prima pagină a ziarelor vremii a fost ținută pentru mai mult timp de două subiecte care, prin natura acuzațiilor și prin ecurile avute în rândul populației, s-au constituit în două adevărate scandaluri cu repercusiuni directe în evoluția vieții politice și nu numai. Este vorba de ceea ce s-a numit în epocă „*Afacerea Tramvaielor*”, scandal ce a dus la căderea guvernului conservator condus de P.P. Carp și de conflictul din sânul bisericii, avându-i ca protagoniști pe doi dintre cei mai înalți ierarhi: episcopul de Roman, Gherasim Safirin și mitropolitul primat, Atanasie Mironescu, asupra căruia ne vom opri în rândurile ce urmează.

Înainte de a intra în amănuntele conflictului care îi adusesse pe cei doi înalți ierarhi în această tristă situație, să facem o scurtă prezentare a acestora.

Mitropolitul Atanasie Mironescu (pe numele de botez Alexandru Mironescu) s-a născut în 12 august 1856 la Tohan, în județul Vaslui. După absolvirea Seminarului Veniamin Costachi din Socola (1877) a urmat cursurile Facultății de Teologie mai întâi la București (1881-1882) și apoi la Cernăuți (1882-1886) unde a și obținut doctoratul în teologie. A fost director al Internatului teologic din București și apoi profesor suplinitor la Seminarul Central și profesor de Morală la Facultatea de Teologie din București (1887-1897). La 27 iunie 1895 este ales arhiepiscop titular și călugărit la mănăstirea

* Articol în curs de editare pentru *Anuarul Muzeului de Istorie Națională*.

¹ **Beu Liliana-Marinela**, doctor în istorie, director adjunct, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

Cernica sub numele de Atanasie, iar trei ani mai târziu va fi numit episcop al Râmnicului Noului Severin. La 5 februarie 1909 este ales mitropolit primat. A scris și tradus numeroase cărți de istorie bisericească și morală și a colaborat la diverse publicații. Între cele mai cunoscute lucrări ale sale menționăm: *Etica evoluționistă și etica creștină. Studiu critic asupra eticei lui Herbert Spencer*(1893), *Manual de Teologie Morală* (1895), *Morala pentru copii* (1899), *Sfânta Eparhie a Râmnicului Noului Severin în trecut și acum* (1906). Membru de onoare al Academiei Române din 25 mai 1909.

Episcopul Gherasim Safirin (pe numele de botez Gheorghe Safirin) s-a născut în luna octombrie 1849 la Izvoarele, județul Romanați. Urmează clasele primare și liceul la Craiova, iar în 1870 este numit profesor de franceză și director al gimnaziului din Târgu Jiu. În 25 decembrie 1873 se călugărește sub numele de Gherasim la mănăstirea Tismana. Un an mai târziu este hirotonit diacon pe numele Episcopiei Râmnicului, și mai apoi, în 1874, chiar Atanasie Mironescu, în calitate de episcop, îl ridică la gradul de arhidiacon.

În perioada cât a activat la Râmnic, a fost profesor la catedra de Morală, Liturgică și Pastorală de la Seminarul Teologic iar apoi, începând cu 1878, timp de opt ani, a fost și directorul acestei instituții. A studiat în Grecia unde a obținut titlul de licențiat în teologie (1890-1894). În 1899 devine arhieru vicar al Eparhiei Râmnicului și, rămânând vacant scaunul de la Roman, la 17 februarie 1900, este numit episcop. A tradus din franceză și greacă numeroase lucrări (între care amintim *Papalitatea eretică - 1885* și *Catehismul creștin - 1900*) și a publicat studii și materiale de morală și liturgică.

Mărul discordiei: adoptare unei legi bisericești

Premisele conflictului s-au conturat încă din anul 1909 când, prin lege, se înființa Consistoriul Superior Bisericesc, cu atribuții care până atunci fuseseră doar de competența Sfântului Sinod. Potrivit acestei legi noul organism urma să fie compus, pe lângă cei 17 episcopi, membri în Sf. Sinod, din doi preoți profesori la Seminar și, respectiv, Facultatea de Teologie, doi stareți ieromonahi precum și din alți 17 clerici numiți din toate eparhiile.

Cum era de presupus că în desemnarea ultimilor, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice avea ultimul cuvânt, sub pretextul democratizării, se iniția astfel un amestec politic la nivelul conducerii bisericești, lucru care contravenea tuturor dogmelor și canoanelor. În plus, pe lângă faptul că acest Consistoriu căpăta dreptul de a decide în toate problemele materiale și administrative, ceea ce însemna o restrângere a autorității Sf. Sinod, toate actele emise trebuiau să fie semnate și de ministru.

Referindu-se la importanța legii, marele istoric Nicolae Iorga aprecia că: „Menținându-se toate drepturile pe care și le arogase Statul, se scădea încă și mai mult autoritatea episcopilor, cari rămâneau să fie aleși și de acum înainte de Camerele reunite, creștini și heterodocși fiind primiți la vot la un loc cu ceilalți, și se dădea, pe lângă Sinod, atribuții întinse unui Consistoriu bisericesc, din care făceau parte și preoți și diaconi și care hotăria cărți de slujbă, programe, judecăți, administrație, finanțe”².

Încă din timpul discuțiilor de la Senat legate de adoptarea legii, episcopul de Roman combătuse cu multă energie proiectul inițiat, pe motiv că legea era necanonică și propusese ca noul organism să aibă doar rol consultativ. Cu toate acestea, legea fusese votată și aplicată trecându-se chiar la alegerea membrilor Consistoriului.

² Iorga 1930, p. 301.

O lege adoptată sub afurisenia unui înalt ierarh

La deschiderea sesiunii Sfântului Sinod din toamna anului 1909, disputa a fost reluată încă de la prima ședință tot de episcopul de Roman, Gherasim Safirin. Acesta, consecvent celor susținute atât în Sinod cât și în Senat, a dat citire unui memoriu de protest în care arăta că respectiva lege făcea ca: „drepturile Dumnezeuiești date episcopilor să fie luate de autoritatea civilă și trecute asupra preoților și diaconilor care au puterea lor numai de la episcopi”. Mai mult, el adăuga că, dacă membrii Sinodului aprobă legea, se fac părtași la încălcarea canoanelor, canoane în virtutea cărora el arunca afurisenia asupra acelor înalți ierarhi care aprobaseră legea în Senat: „Iar celor care voiesc să slujească biserica Domnului în contra legilor de temelie ale bisericii creștine ortodoxe, eu, Episcopul Gherasim al Romanului îi afurisesc în temeiul canoanelor”³.

După pronunțarea acestor cuvinte episcopul Gherasim Safirin părăsise sala și refuzase să mai participe la vreo ședință a Sinodului.

În ședințele următoare, la intervenția mitropolitului, s-a votat de către toți membrii respingerea afuriseniei pe motiv că episcopul nu putea afurisi pe cei mai mari în grad decât el și nici pe cei egali, autoritatea sa în acest sens restrângându-se doar la eparhia pe care era chemat s-o păstorească. De asemenea, s-a hotărât alegerea unei comisii care să meargă la episcop pentru a-l convinge să revină la ședințe pentru că, în caz contrar, conform regulamentului, scaunul episcopiei de Roman se declara vacant.⁴

În urma a numeroase dispute, acuzații și presiuni de care nici ministrul Cultelor, Spiru Haret, se pare că nu era străin, se ajunge, în 13 ianuarie 1910, la o înțelegere: episcopul acceptă să revină la ședințe și să reia raporturile cu cei trei ierarhi afurisiți care se făcuseră vinovați de susținerea legii în Senat: mitropolitul primat, episcopul Moldovei și Sucevei și cel al Hușilor, cu condiția ca Sf. Sinod să intervină la guvern pentru a modifica dispozițiile din lege care erau antidogmatice și anticanonice.

Cum cererea fusese acceptată în unanimitate de Sinod, Gherasim Safirin s-a conformat celor decise. Însă, apropiindu-se sfârșitul sesiunii și neexistând nici o tentativă de modificare, episcopul de Roman face, în 3 februarie 1910, o interpelare în Senat pe această temă în care arată că atunci când a fost adusă prima dată în discuția Sf. Sinod această lege, doar doi au fost episcopii care s-au opus: el și, pe atunci, episcopul de Râmnic, Atanasie Mironescu. Între timp, după alegerea sa ca mitropolit primat, la 5 februarie 1909, Atanasie Mironescu își schimbase părerea, așa încât, în martie 1909, când proiectul ajunsese în discuția Senatului, acesta s-a declarat pentru aprobarea lui. Și, deși acceptase o înțelegere pentru a se ieși din această tristă situație, mitropolitul nu făcuse nimic pentru a o respecta. Ba mai mult, pornind de la interpelarea făcută de el, la cererea ministrului, mitropolitul Atanasie Mironescu a înaintat o adresă din care rezulta că modificarea cerută cu rugămintele de episcopul de Roman urma să se facă „când acesta va crede de cuviință (ministrul – n.n)”. Din această declarație reiese clar că Î.P.S. a nesocotit votul Sf. Sinod și „a încercat să denatureze caracterul păcii puse la cale la 13 ianuarie 1910”. De altfel, contrar celor convenite, mitropolitul afirmase în Senat că deja Consistoriul Superior Bisericesc se întrunise și începutul fusese cât se poate de promițător, ceea ce-l determinase pe ministrul Cultelor, Spiru Haret, să susțină

³ *Minerva*, anul I, nr. 300/ 14 octombrie 1909.

⁴ *Dimineața*, anul VI, nr. 2031/ 17 octombrie 1909.

că nu va aduce nici o modificare legii până nu va fi aplicată o vreme, „ca să i se cunoască defectele de aplicațiune”⁵.

Prin urmare, pornind de la aceste considerente, episcopul de Roman, Gherasim Safirin, cerea ca mitropolitul primat să fie judecat de Sf. Sinod deoarece nesocotise și încălcase dogmele și canoanele bisericești și, deși votase în cadrul Sf. Sinod modificarea legii, nu a susținut-o și nici n-a inițiat-o așa cum se angajase. De asemenea, pentru a nu exista nici un fel de dubii, episcopul se punea și el la dispoziția judecății Sinodului în situația în care cele afirmate se dovedeau a fi neadevărate: „*Cer să se facă lumină și dacă este de trebuință voi contribui și eu la facerea ei, rugând pe Sfântul Sinod să mă considere ca pârâș, și la vremea ce mi se va indica, voi prezenta mărturiile trebuincioase, cerute de canonul 75 apostolesc și canonul 118 cartaginean. În asemenea caz, potrivit canonului al șaselea, al Sinodului al doilea icumenic voi primi să fiu certat cu întocmai primejdie, dacă se va dovedi că clevetesc pe pârât, adică pe I.P.S. mitropolit Atanasie Mironescu.*”⁶.

În consecință, în opinia lui Gherasim Safirin adeziunea și susținerea legii de reformă sinodală a fost un element de șantaj pentru mitropolit care, știindu-se plin de păcate și ambiție, și-a vândut credința și a mers până la susținerea în Senat a legii pe care, când nu era mitropolit, o combătuse⁷.

Episcopul Gherasim Safirin versus mitropolitul Atanasie Mironescu

Gestul episcopului era de natură să aprindă spiritele și, potrivit informațiilor vremii, să contribuie în timpul care a urmat la scindarea clerului în două tabere rivale, avându-i în frunte pe episcop și pe mitropolitul primat. Nu trebuie să neglijăm faptul că de această luptă nu a fost străină nici clasa politică, cele două grupări acuzându-se reciproc că fac jocul unui partid sau altul. Astfel, în timp ce episcopul de Roman era susținut de către conservatorii aflați, la momentul aprobării legii, în opoziție, mitropolitul era susținut de liberali cărora, așa cum sunau unele acuze, le datora numirea în fruntea înaltei ierarhii bisericești⁸.

Între timp, se ajunge la o amplificare a conflictului prin implicarea în dispută și a clerului din teritoriu, dar și a cadrelor Facultății de Teologie, a studenților și a altor persoane din anturajul înalțelor fețe bisericești. Trecutul și activitatea ambilor ierarhi devin intens mediatizate și ambele tabere scot la iveală amănunte cât mai picante, atât în ceea ce privea viața particulară și pregătirea profesională, cât și modalitatea în care cei doi dobândiseră înaltele dregătorii.

⁵ *Minerva*, anul II, nr. 507/ 16 mai 1910.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *România creștină*, anul I, nr. 22/20 mai 1911.

⁸ Diplomatul Alexandru Telemaque confirmă acest lucru într-o lucrare cu valoare autobiografică: « ...Curând după aceea, Corpurile Legiuitoare fură întrunite într-o singură adunare spre a proceda la alegerea noului Mitropolit Primat. Candidatul guvernului fusese Episcopul de Argeș, Atanasie Mironescu, pe baza recomandării ministrului Cultelor [și Instrucțiunii Publice] de pe acele vremuri, Spiru Haret. Ministrul se oprise la această candidatură în urma acordului ce intervenise între el și Atanasie Mironescu în privința proiectului noii Legii a Clerului. Haret propuse Sfântului Părinte, care acceptă, ca în schimbul renunțării la combaterea proiectului în chestiune, guvernul să-i susțină candidatura. În virtutea acestui acord, Atanasie Mironescu fu ales Mitropolit Primat în ziua de 5 februarie 1909. », cf. Telemaque 2007, p.81-82.

Revista *România creștină*, încă de la sfârșitul anului 1909, face o amplă mediatizare a scandalului anunțând difuzarea contra sumei de 70 bani în plus la abonament și a broșurii „*Vinovăția Mitropolitului Atanasie și preoții acuzatori. Acte, documente și fapte.*” Apoi, în numeroase numere ale revistei, cu litere de-o șchioapă, apărea în mod repetat citatul: „*Pe scaunul păstorit cu cinste și vrednicie de marii ierarhi Grigore și Antim, tronează azi, din pomana politicii liberale, „berbantul” Atanasie, plagiatorul, imoralul și ereticul Atanasie. Până când marele vinovat din fruntea Bisericii nu-și va da socoteală în fața judecății, orce încercări de moralizare, de regenerare în Biserică sunt cu desăvârșire imposibile și absurde. Câtă vreme vinovatul cel mai responsabil stă nepe-depsit în fruntea Bisericii, orice pedeapsă s’ar aplica altor vinovați este nedreaptă și ineficace*”⁹.

Redacția ziarului declara că așteaptă de la guvernul conservator, recent instalat, o rezolvare imparțială a conflictului în Sinod unde, mitropolitul, al cărui președinte era, după ce combătuse o lege și o declarase eretică, se făcuse susținătorul ei. În continuare, se arăta că același mitropolit, primind acuzați formale și canonice, în loc de a se disculpa de ele în fața judecății arhieresti a Sinodului, terorizase acest Sinod cu ajutorul unui ministru laic, „*a prezidat el însuși ședințele în care i se dezbătea pricina, pedep-sind pe cei care-l chemaseră la răspundere*”¹⁰. Și pentru ca atacul să fie și mai acid, revista iniția oferirea unui premiu de 100 lei pentru cititorul care va putea să dovedească și să argumenteze că „*o persoană care e călugăr, a plagiat, este imoral, a sfințit o biserică suferind, e eretic, poate să ajungă și să se mențină mitropolii*”¹¹.

Acuzat și acuzator în același proces

Cum niciuna dintre părți nu dădea semne că ar fi dispusă la o reconciliere și cum acuzele continuau să curgă, atrăgând interesul întregii prese și al opiniei publice, s-a creat o adevărată presiune pentru judecarea celor implicați, întrucât, se susținea că, dacă acuzațiile aduse nu erau dezmințite, însemna că ele erau adevărate și atunci se impunea luarea unor măsuri cât mai urgente.

Prin urmare, în ședința din 20 mai 1911 a Sf. Sinod, după numeroase deliberări, s-a decis să se treacă la darea în judecată a ambilor ierarhi și conexarea proceselor într-unul singur.

Timp de peste aproape o lună de zile cât a durat procesul dezbaterile au fost incendiare. Amănunte picante și numeroase incidente din trecut au fost aduse la lumină. Presa, care și ea a fost divizată în două tabere, a contribuit la amplificarea scandalului. Conexarea proceselor aducea în discuție existența a doi acuzați și a doi acuzatori și presupunea necesitatea unui cortegiu de martori care să probeze fie în favoarea, fie împotriva înalților ierarhi. Pentru a se elimina tot felul de suspiciuni privind capacitatea acestora de a depune s-a mers până acolo încât li s-au cerut certificate de moralitate și acte de spovedanie.

Potrivit acuzelor episcopului Gherasim Safirin, căruia i s-au alăturat ulterior și alți clerici, Atanasie Mironescu se făcea vinovat de erezie, de plagiat, de faptul că făcuse concesii unor papistași pentru a scăpa de un proces literar, că era legat de poftă trupești și că, pe vremea când fusese episcop de Râmnic, participase la sfințirea unei biserici în stare de necurătenie.

⁹ *România creștină*, anul I, nr. 11/10 ianuarie 1911.

¹⁰ *Idem*, nr. 14/10 februarie 1911.

¹¹ *Idem*, nr. 13/1 februarie 1911.

Trebuie spus că importa și ordinea în care se judecau aceste acuze întrucât, așa cum arătase episcopul de Roman în timpul ședințelor, potrivit Canonului 134 Carthagian, dacă la adresa unui episcop sau cleric se aduc mai multe învinuiri și cea dintâi dintre ele nu este dovedită, toate celelalte nu se mai primesc. Prin urmare, Gherasim Safirin ceruse în mod insistent să fie judecată mai întâi învinuirea de plagiat și abia apoi să se facă lumină în ceea ce privea viața particulară și acuza de erezie¹². În mod voit însă, membrii Sinodului schimbaseră ordinea punând în discuție la început învinuirea de imoralitate. Aceasta, atât din cauza faptului că se făcuse mult mai multă agitație pe această temă, cât și pentru a nu se crede că se favoriza vreuna dintre părți, întrucât mitropolitul ceruse să se judece doar învinuirea de erezie care, dacă se dovedea a nu fi întemeiată, celelalte nu-și mai aveau rostul¹³.

Imoralitate, erezie și plagiat: trei învinuiri grave pentru un mitropolit primat

Referindu-ne la acuza de imoralitate, trebuie să menționăm că îndoiala care plana asupra mitropolitului Atanasie Mironescu fusese alimentată din plin de numeroase dezvăluiri în presă și de citirea în fața Sf. Sinod a unor petiții incriminatoare prin care unii clerici afirmau că au fost martori la discuții sau că dețin informații conform cărora Atanasie Mironescu se făcea vinovat de a nu fi respectat jurământul de castitate. Potrivit acestora, învinuirea de imoralitate viza pe de-o parte, faptul că în 1899 acesta ar fi suferit de o boală compromițătoare (lucru probat și de existența unei scrisori în care se făcea referire la procurarea medicației pentru tratarea acestei boli), iar pe de altă parte că, deși se știa în stare de necurățenie trupească, participase în acea perioadă la sfințirea unei biserici din localitatea Tulburea.

Dar subiectul cel mai mediatizat a fost de departe o pretinsă legătură pe care Atanasie Mironescu ar fi avut-o înainte de 1906, pe vremea când era episcop de Râmnic, cu soția preotului Vasilescu de la mănăstirea Govora. În petițiile adresate Sf. Sinod de preoții St. C. Păunescu și Florea Drăghici, care se solidarizau cu cele făcute publice de preotul Vasilescu din Ploiești (o simplă coincidență de nume), în 18 martie 1910 se arăta că, încă de când preotul Vasilescu era în viață, vlădica obișnuia să meargă deseori la Govora, unde acesta era primit în casele superiorului și că, deși se știa că preotul era suferind de mai mulți ani, soția sa Olimpia Vasilescu, a dat naștere unei fetițe care la scurt timp a decedat într-un sanatoriu din București. Motivul real al decesului se specula a fi boala de care suferea episcopul. Acuzațiile nu se opreau aici. Chemați să depună în fața Sf. Sinod, unii martori susțineau că pe timpul verii, când episcopul se afla la mănăstirea Cozia, fusese văzut în compania Olimpiei Vasilescu, că după moartea soțului, au călătorit împreună chiar și în străinătate, că ulterior ar fi intervenit ca aceasta să urmeze cursurile unui institut de asistență socială din Sinaia, unde a fost recomandată ca fiindu-i nepoată, că au existat împrejurări în care chiar Olimpia Vasilescu s-ar fi lăudat cu această legătură în fața soțiilor unor preoți, chemați apoi și ei să probeze în acest sens.

Trebuie însă precizat că episcopul de Roman se distanțase de aceste acuze calomnioase chiar de la început, dar considera necesar ca cel aflat în culpă să facă publică o dezmințire a acestora pentru ca, în rândul clerului, să nu se răspândească bănuiala de necinste la adresa înaltului ierarh: „*Este netăgăduit, că eu nu mi-am luat răspunderea pentru acuzațiile de imoralitate împotriva I.P.S. Mitropolit Primat D.D. Athanasie*

¹² *Minerva*, anul III, nr. 877/ 29 mai 1911.

¹³ *Epoca*, anul XVII, nr. 145/ 22 iunie 1911.

*Mironescu, pe cari acuzațiuni nu le-am formulat eu; dar ca episcop și membru al Sf. Sinod sunt dator, pentru cinstea Sfintei Biserici căreia slujesc, să nu permit ca asupra vre unui Ierarh al Ei, Frate al meu în domnul, să planeze acuzațiuni și să nu se ia nici o măsură pentru spulberarea lor*¹⁴.

Vii dezbateri a stărnit și judecarea pricinii prin care mitropolitul se făcea vinovat de plagiat. Cele două lucrări vizate de episcopul Gherasim Safirin erau „*Morală pentru copii*” și „*Etica evoluționistă*”. Referitor la cea dintâi lucrare se arată că ea a fost reprodusă după un studiu din limba germană „*Sittenbüchlein für die Jugend in dem Städten*”, tradus în românește și tipărit la Craiova încă din 1856 de G. Panoitescu sub titlul de „*Moralul Copiilor*”, compus de Kampe¹⁵.

În apărare, mitropolitul susținea că încă din 1907 aceste suspiciuni de plagiat făcuseră obiectul unor scrisori de șantaj la adresa sa și, faptul că nu se lăsase intimidat de amenințări, l-a determinat pe cel care-l șantajase atunci să reia acuzele în fața Sf. Sinod tocmai acum, pe fondul acelor tensiuni. El aprecia că învinuirea i-a fost adusă pentru a da mai multă gravitate celei dintâi acuzații. Considera că în spatele acestei acuzații stăteau resentimentele preotului Cernăianu căruia, pe când era episcop la Râmnic și făcuse parte dintr-o comisie care analiza conținutul cărților didactice religioase, îi refuzase tipărirea a două lucrări. Apoi, doi ani mai târziu, în 1905, cu ocazia unei inspecții, din cauza neregulilor întâlnite, împreună cu membrii comisiei el ceruse să i se retragă acestuia conducerea de la Tipografia Cărților Bisericești. Și atunci preotul Cernăianu încercase să-l șantajeze și, cum nu avusese câștig de cauză, publicase în mod anonim o broșură denigratoare la adresa sa intitulată *Omagiul unui înalt prelat*, ce fusese distribuită gratuit tuturor preoților din eparhia Râmnicului cu scopul de a-l discreditat¹⁶.

Deși cerută cu insistență de Gherasim Safirin acuzația de erezie s-a dovedit a fi și cea mai greu de probat. Celebrul avocat Constantin Dissescu, la care înaltul prelat făcuse apel și cu alt prilej, chemat să-și spună punctul de vedere declara în presă că Legea Consistoriului, așa cum fusese adusă în discuție era anticonstituțională (întrucât cf. art. 21 al.5 singura autoritate centrală pentru reglarea afacerilor spirituale, canonice și disciplinare ale B.O.R. este Sf. Sinod), dar nu era antidogmatică pentru că nici un canon sau dogmă n-a stabilit organizarea Sinodului din anumite persoane¹⁷.

Nici faptul că mitropolitul primat era acuzat că încuraja propaganda catolică nu a fost de natură să susțină învinuirea de erezie, cu atât mai mult cu cât pretinsa propagandă se rezuma la o simplă corespondență cu avocatul Marius Theodorian. Acesta, după ce publicase o lucrare asupra dreptului bisericesc oriental și se manifestase ca fervent ortodox, fiind episcop la biserica Sf. Nicolae din Prund, trecuse la greco-catolicism. Odată convertit, având o proprietate în apropierea schitului de maici de la Nămăiești, a reușit să determine pe două maici de acolo să treacă la uniți și să le trimită în Occident la pregătire. Apoi, la întoarcerea acestora, a pus bazele unei comunități unite la București și, cu sprijinul publicității ce făcea prin ziarul propriu „*Vestitorul*”, a început colectarea fondurilor pentru ridicarea unei biserici greco-catolice.

¹⁴ Gherasim 1911.

¹⁵ *Epoca*, anul XVII, nr. 131/ 5 iunie 1911.

¹⁶ *Viitorul*, anul IV, nr. 1225/ 16 iunie 1911 și 1226/ 17 iunie 1911.

¹⁷ *Idem*, nr. 1222/ 12 iunie 1911.

Faptul că în paginile acestui ziar au fost publicate și articole denigratoare la adresa bisericii ortodoxe l-a determinat pe mitropolit să inițieze o corespondență spre a sublinia cum cele scrise se reflectau în mod negativ asupra bisericii și, dacă așa cum susținea Marius Theodorian, era nemulțumit de atitudinea unor clerici, corect ar fi fost să-i nominalizeze pe cei în cauză și nu să arunce oprobriu asupra întregii instituții. Gestul însă îi fusese interpretat ca fiind un act de toleranță față de catolicism, iar el catalogat drept agent al propagandei catolice, lucru ce nu putea fi probat în nici un fel de cei care-l acuzau.

De cealaltă parte, cei care-l atacau susțineau că atitudinea îngăduitoare a mitropolitului față de cineva care denigrase credința și biserica ortodoxă prin vorbă și faptă era modalitatea prin care înaltul prelat răsplătea ajutorul pe care Marius Theodorian, în calitate de reprezentant al Creditului Rural, îl acordase acestuia la ocuparea scaunului în februarie 1909¹⁸.

Episcop nebun și imoral sau doar un motiv de șantaj?

Pe parcursul procesului nu numai mitropolitul Atanasie Mironescu fusese ținta atacurilor și calomniilor. Așa cum spuneam mai sus, clerul se împărțise în două tabere. Existau mulți ierarhi care luau apărarea primatului și se lansau în tot felul de afirmații sau simple speculații la adresa episcopului de Roman, doar pentru a înclina balanța în ochii opiniei publice și ai celor chemați să judece această dispută. Trecutul devenea și în cazul lui Gherasim Safirin o sursă de inspirație. Trimiterile erau dintre cele mai variate și greu de dovedit mai ales că ele vizau anumite aspecte ori fapte a căror autenticitate fusese pusă la îndoială încă de la momentul pretinsei învinuiri. Așa de exemplu, se spunea că episcopul ar fi nebun, deoarece la admiterea în Seminar declarase că ar suferi de teomanie, că ar avea o origine îndoielnică și că „*mama sa l'a născut pe acesta dintr'o împreunare necinstită cu un grec*”¹⁹, că pe vremea când fusese director al Seminarului din Râmnic se făcuse vinovat de numeroase abateri și suspectat că ar fi hărțuit o femeie ce venise la locuința sa să-i ceară milostenie, etc.

În ciuda faptului că acuzele vizau lucruri care se petrecuseră cu mulți ani în urmă, episcopul, punându-se la dispoziția judecății Sinodului, a încercat să-și probeze nevinovăția făcând apel atât la depozițiile unor martori, cât și la acte doveditoare. Astfel, el a prezentat certificatul de naștere al părinților din care reieșea că este copil legitim al părinților săi, apoi a arătat că, declarația că suferă de teomanie i-a facilitat accesul în viața monahală întrucât, fiind mult prea tânăr și neabsolvind un seminar, ci liceul din Craiova, nu întrunea condițiile de admitere în monahism prevăzute de un Regulament rămas în vigoare din vremea lui Al. I. Cuza.

În ceea ce privea ultima acuză, episcopul mărturisea că aceasta este rodul răzbunării profesorilor destituiți prin venirea sa la conducerea Seminarului din Râmnic și că învinuirea nu avea la bază decât o jalnică tentativă de înscenare asupra căreia fusese prevenit de doi dintre seminariști în timp util. Dincolo de această tentativă, cum atunci se dorise cu orice chip alungarea lui din Seminar, episcopul susținea că s-a mers până acolo încât, cu ocazia anchetei întreprinse atunci de inspectorul Al. Vintzu, s-a susținut

¹⁸ *Dimineața*, anul VIII, nr. 2617/ 18 iunie 1911.

¹⁹ *Minerva*, anul III, nr. 877/ 29 mai 1911.

de către unii profesori, că în cadrul internatului au fost identificate cazuri de homosexualitate în rândul elevilor de care el ar avea cunoștință și de care nu era străin²⁰.

În apărarea sa, episcopul de Roman susținea că la data respectivă, știindu-se nevinovat, chiar el făcuse publice toate aceste lucruri prin intermediul unei broșuri²¹, ceruse să vină la București pentru a fi expertizat medical și solicitase ministrului acuzarea și judecarea sa în fața Sf. Sinod. Dar, în ciuda insistențelor sale, întrucât nici unul dintre cei implicați în conflict nu dorise să îl acuze oficial, scandalul se încheiase fără a fi judecat.

Referindu-se la acest aspect, același celebrul avocat Constantin Disescu (în general, favorabil mitropolitului), reliefa faptul că atât învinuirea de teomanie cât și cea de imoralitate la adresa episcopului de Roman erau nedrepte. În opinia sa, toți călugării și misticii sunt teomani, adică „*nebuni după Hristos*”, iar asupra pretensei imoralității a episcopului învinuirea nu-și avea temei, deoarece presupusele abateri erau petrecute cu mult timp în urmă și nu fuseseră date spre judecare²².

Ultima tentativă de aplanare a conflictului

Spațiul redus nu ne permite să insistăm aici asupra conținutului depozițiilor numeroșilor martori și nici asupra presiunilor care s-au exercitat pentru ca cei chemați să infirme sau să confirme cele declarate, având în vedere că au fost citați în fața Sf. Sinod nu mai puțin de 28 de persoane. Totuși, poate nu ar fi lipsit de interes să amintim că au existat intimidări și amenințări la adresa acestora, schimbări de depoziții, caterisiri în rândul preoților, arestări abuzive, tentative de asasinat și încercări de sinucidere. Timp de o lună de zile până la pronunțarea sentinței, opinia publică a asistat la un „spectacol de zile mari” în sânul uneia dintre cele mai creditate instituții ale țării. Clasa politică, direct implicată în conflict, a fost și spectator și actor al acestui eveniment. Astfel, chiar înainte de finalizarea procesului, surse din mediul politic anticipau deznodământul conflictului.

Înainte de pronunțarea sentinței, în ședința din 20 iunie, membrii Sf. Sinod au făcut o ultimă tentativă de soluționare amiabilă, acordându-le ambilor ierarhi două zile timp de gândire pentru depunerea demisiei și retragerea de bunăvoie²³. Refuzul ferm al amândurora a determinat Sf. Sinod să decidă soarta procesului. Deși așteptată cu suflul la gură de întreaga opinie publică, decizia finală nu a mai uimit pe nimeni. Suspectiunea amestecului politic pe tot parcursul procesului a devenit evidentă cu ocazia pronunțării sentinței, lucru anticipat prin numeroase articole din presă. Părerea generală că mitropolitul își va păstra scaunul circulase în toate mediile. Cum o demisie comună fusese respinsă, episcopul Gherasim Saffirin se părea că va plăti pentru toate oalele sparte. Astfel, încă din 15 iunie 1911 ziarul *Dimineața* se grăbea să aducă la cunoștința cititorilor soluția agreată de unii prelați din cadrul Sinodului: absolvirea primatului Atanasie Mironescu, ca unul care era curat la trup și la suflet și caterisirea episcopului

²⁰ *Întâmpinare protest a protosyncelului Gherasim Saffirin - Pentru ce domnu ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice au scosu din directoratul Seminarului eparhiei Râmnicu pre Ieromonachu Protosyncellu Gherasim Saffirinu*, Tipografia Gh. Nicolantin, Râmnicu Vâlci, 1885.

²¹ *Ibidem*.

²² *Viitorul*, anul IV, nr. 1222/ 12 iunie 1911.

²³ *Epoca*, anul XVII, nr. 147./ 24 iunie 1911.

de Roman, ca unul care a dus pâra contra unui nevinovat și, declarându-l nebun, să fie oprit de la păstorire²⁴.

O sentință controversată și intens contestată

Prin urmare, așa cum era de așteptat, în 24 iunie 1911, era adusă la cunoștința opiniei publice sentința de achitare a mitropolitului Atanasie Mironescu pe motiv că acuzația de erezie „nu se poate sprijini pe nimic neexistând nici o erezie în legea pentru înființarea Consistoriului superior bisericesc”, acuzația de plagiat era „neserioasă”, iar învinuirile de imoralitate „cu desăvârșire neîntemeiate și neserioase”²⁵. În schimb, în decizia Sf. Sinod se arată că, potrivit canonului 6, acela care ridică acuzații nedrepte contra unui arhiereu urmează să fie pedepsit cu pedeapsa ce ar fi suferit arhiereul dacă acuzațiile ar fi fost adevărate. Prin urmare, episcopul Gherasim Safirin se făcea vinovat de răzvrătire împotriva Sf. Sinod și de faptul că, timp de doi ani, tulburase pacea din biserică, lucru pentru care era depus din demnitatea de episcop cu unanimitate de voturi²⁶.

Hotărârea Sf. Sinod, deși anticipată, a stârnit vii nemulțumiri: „A fost o parodie de proces, o comedie de forme cu cari o parodie de sinod a jucat de-a poarca o parodie de Mitropolit (...) Un singur om a fost întreg și onorabil printre personagiile principale din proces și acela-i episcopul descalificat: Minoritatea pierde totdeauna”. Gestul acuzator se îndrepta tot mai clar spre clasa politică: „Felul cum s'a procedat în sinod atât cu episcopul necaterisit, dar depus, cât și cu Mitropolitul achitat, dar depus e prezentat ca o mare abilitate guvernamentală”²⁷.

Cum era și firesc, episcopul de Roman a fost primul care a contestat decizia susținând că, potrivit canoanelor, Sf. Sinod avea dreptul să-l caterisească dacă-l găsea vinovat, dar nu să-l depună, fără însă a-l caterisi. Cel mult putea fi suspendat pentru o perioadă de timp. Prin urmare, sentința a fost dată cu violarea tuturor principiilor de drept și a sfintelor canoane, uitându-se de calitatea sa de senator și inamovibilitatea indusă, calitate pe care Sf. Sinod nu o putea ridica în mod direct, ci prin caterisire (lucru care atrăgea după sine atât pierderea demnității de episcop pe viață, cât și a calității de senator inamovibil)²⁸.

Dar, în ciuda deciziei de achitare, nici mitropolitul nu s-a bucurat pentru multă vreme de această victorie. Încă dinaintea pronunțării se zvonea că ar fi existat o înțelegere la nivelul clasei politice (cu care suveranul ar fi fost la curent) potrivit căreia, Atanasie Mironescu ar fi fost de acord să-și depună demisia cu condiția să poată face uz de ea doar după anunțarea sentinței²⁹. Cert este că, la doar câteva zile de la pronunțarea acesteia, primatul își făcea publică hotărârea de a renunța la scaunul de mitropolit.

Au existat și unii pentru care demisia era explicată nu ca fiind rezultatul unui acord, ci ca rodul unei neînțelegeri. Astfel, cu ocazia unei audiențe cerute regelui, în drum spre palat, mitropolitul se întâlnește cu ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Constantin Arion. Acesta îi sugerase că, având în vedere numeroasele reacții din presă stârnite de condamnarea episcopului, ar fi fost bine să se folosească de prilej pentru a-și depune

²⁴ *Dimineața*, anul VIII; nr. 2614/ 15 iunie 1911.

²⁵ *Idem*, nr. 2747/ 26 octombrie 1911.

²⁶ *Viitorul*, anul IV; nr. 1234/ 26 iunie 1911.

²⁷ *Facla*, anul II, nr. 27/ 2 iulie 1911.

²⁸ *Dimineața*, anul VIII; 2747/ 26 octombrie 1911.

²⁹ *Epoca*, anul XVII, nr. 149/ 26 iunie 1911.

demisia în mâna suveranului. Gestul ar fi fost de natură să pună capăt tuturor speculațiilor legate de un amestec politic la nivelul deciziei Sinodului.

Mitropolitul, fără să știe că această sugestie nu avea în spate și acordul suveranului, ar fi făcut cale înapoi, ar fi redactat demisia și, în timpul audienței, ar fi înaintat-o regelui care a acceptat-o fără însă a o fi solicitat³⁰.

Atanasie Mironescu susținea însă că decizia îi aparținuse în totalitate. În Pastorală adresată credincioșilor în ultima sa zi de păstorie, arăta că a luat această hotărâre întristat și amărât de cele petrecute în timpul din urmă și-i îndeamnă pe toți cei care i-au fost aproape la credință și liniște³¹.

Pentru omul de rând, apărător al celor sfinte și supus față de ierarhia bisericească, scandalul fusese un prilej de poticneală sufletească. La capătul procesului demnitatea celor două scaune și a bisericii în general ieșise grav știrbită. Doi înalți ierarhi, ambii respectați pentru cinstea și evlavia duhovnicească, fuseseră subiectul unui penibil scandal care le pune sub semnul întrebării tocmai această cinste și evlavie. De aceea, am ales ca în finalul acestui material, să redăm mărturia unui contemporan al vremii, un om care avusese privilegiul de a-i cunoaște pe ambii protagoniști ai dramei încă de pe vremea când se aflau în eparhia Râmnicului: „*Epilogul procesului a fost cât se poate de trist. Cu toate că a izbutit să fie achitat de Sinod, în urma unei apărări dârze, la câteva zile, mitropolitul a fost silit să demisioneze. N-a căzut singur, ci, ca o stâncă care se prăbușește, a prins sub dărâmături pe cei care-l săpaseră. Episcopul de Roman s-a văzut și el caterisit și supus unor neobișnuite vexațiuni, fiind ridicat cu poliția și expedit cu automobilul de la reședința episcopală(...). Acum, când procesul se terminase, ne întrebam care este adevărul. Deși Sinodul îl achitase, din lipsă de probe, retragerea fostului mitropolit primat prea urmasse imediat, pentru ca să nu se vadă clar că soluția acestui proces fusese aranjată dinainte, spre a se salva prestigiul Bisericii. Cu toate că Atanasie Mironescu fusese scos basma curată, iar Gherasim Safirin caterisit, convingerea noastră, a tuturor, era că a trebuit să se găsească un țap ispășitor, ca să se salveze aparențele și să creeze o astfel de diversiune pentru opinia publică, adânc tulburată de faptul că, în ultimii ani, scandalurile cu înaltele fețe bisericești se ținuseră lanț*”³².

Bibliografie

Angelescu 2005	Nicolae Angelescu, <i>Memoriile unui om obscur</i> , Rm. Vâlcea.
Gherasim 1991	Gherasim episcopul Romanului, <i>Răspuns la Enciclica Sfântului Sinod din 24 mai 1910</i> , Roman.
Iorga 1930	Nicolae Iorga, <i>Istoria Bisericii Românești</i> , vol. II, ediția a II-a, București.
Romanescu 1942	V. Romanescu, <i>Mitropolitul Atanasie Mironescu</i> , București.
Telemaque 2007	Alexandru Telemaque, <i>Efemeride diplomatice. Pagini dintr-un început de veac XX .1906-1912</i> , București.

³⁰ Romanescu 1942.

³¹ *Viitorul*, anul IV, nr. 1238/ 1 iulie 1911.

³² Angelescu 2005, p. 87-88.